

## Drveće kao ljudi i pjesnici u pjesmama mađarskog pjesnika Lőrinc Szabóa

Biljke se često pojavljuju kao teme ili motivi umjetničkih djela. U njima šuma nerijetko čini pozadinu, omiljena su tema i drvoredi, a i pokoje stablo iznimnog izgleda ili situacija u kojoj se nalazi mogu pobuditi umjetnikovu pažnju i postati temom njegova djela. Drveće se u književnosti uglavnom pojavljuje kao dio krajolika, ali može dospjeti i u središte pozornosti te biti opisano kao posebna jedinka svoje vrste. U takvim slučajevima osim prikaza osjećaja ili ugođaja koji karakteriziraju pejzažno pjesništvo drveće često ima i dodatno značenje, koje se odnosi na čovjeka ili ljude, čime pejzažna pjesma dobiva i značajke refleksivne pjesme. U pjesmi *Visoki jablani* objavljenoj 1932. Tin Ujević na primjeru jablanovih stabala ukazuje na suprotnost između težnje samotnih jablana za zvijezdama te ljudi i kolektiva koji takve pojedince i njihove težnje ne razumiju, a često im čak i zavide. Takvi su jablani, kao i ljudi, usamljeni. U mađarskoj književnosti prva pjesma koja govori o stablu jest ona latinskog pjesnika Janusa Pannoniusa (Jan Panonije 1434–1472), *De amygdalo in Pannonia nata (O bademovu stablu izraslom u Panoniji)*, koja ima nekoliko prijevoda na mađarski jezik, među kojima je najpoznatiji zadnji prijevod, vrsnog pjesnika Sándora Weöresa iz 1953. Pjesme sa sličnom temom susrećemo i kod drugih mađarskih pjesnika.

Godine 1852. János Arany u pjesmi *Pusztai fűz (Vrba u pustari)* govori o vrbi koja je nakon mjesta kojem je izvorno pripadala i gdje je bila sretna dospjela u sredinu koja joj je strana, zbog čega je tužna i osjeća se prokletom. U pjesmi *Pálma a Hortobágyon (Palma na Hortobágyu)* iz godine 1884. Gyula Reviczky govori o tragičnoj sudbini palme koja je odnesena na pustaru Hortobágy gdje bi trebala biti objekt divljenja, ali samo vene dok je jesenski vjetar ne iščupa iz zemlje i ona ne umre. Ne znamo je li Lőrinc Szabó<sup>1</sup> poznao te pjesme, ali svakako je opazio

---

<sup>1</sup> Lőrinc Szabó (Miskolc, 1900. – Budimpešta, 1957) jedan je od najvećih mađarskih lirika 20. stoljeća, klasik moderne mađarske književnosti. Pjesme iz njegove prve zbirke *Föld, Erdő, Isten (Zemlja, Šuma, Bog)*, objavljene 1922, opisuju ljudsku nezaštićenost, paneroticizam te pokušaj snalaženja u poretku postojanja. Zbirke *Kalibán! (Kaliban, 1923)*, *Fény, fény, fény (Svjetlost, svjetlost, svjetlost, 1926)* i *A Sátán műremekei (Sotonina remek-djela, 1926)* obilježavaju bijeg od stvarnosti te avan-

sličnost između života drveća i ljudi, što je, govoreći o svojim pjesmama, više puta naglasio: “Većina njih prožeta je uživiljenošću u život, misli i osjeća je drugih, ne samo ljudi nego i životinja, biljaka, predmeta – cijelog univerzuma” (Szabó 2001: 279). U ovom radu namjeravam istražiti one pjesme Lórinca Szabóa koje govoreći o životu i sudbini biljaka, prije svega drveća, ujedno govore i o životu i sudbini ljudi, pri čemu pojam sudbine upotrebljavam u značenju prema kojem je ona “neumitan slijed u životu čovjeka ili u odvijanju događaja” (Anić 1998: 1123).

Ta povezanost sudbine drveća i ljudi prvi se put javlja u njegovoj pjesmi *Fák között (Među drvećem)*, koju je napisao kad mu je bila 21 godina. Pjesma je objavljena 1921, a godinu dana poslije izlazi u zbirci *Föld, erdő isten (Zemlja, šuma, bog)*, zatim 1943. u zbirci *Összes versei (Sabrane pjesme)*. U njoj se lirski subjekt obraća stablima, naziva ih prijateljima i moli da ga prihvate kao brata: “Drugovi, stabla, plemenite šume, / vi, bestrasna djeco besudbinskog / zrenja, koja posve nepomično / i skrivenih očiju motrite / stranca koji hoda među vama, / čovjeka-crva, – oh, prihvatite / i mene kao brata...!”<sup>2</sup> (Szabó 1921: 1144). Premda je pjesnika kroz cijelo njegovo stvaralaštvo zanimala sudbina drveća, prva njegova velika pjesma s tom tematikom ne govori drveću ili o drveću, nego o jednoj biljci iz porodice glavočika, o magarećem trnu. Uživiljenost u život biljaka, čak i poistovjećivanje s njihovim životom najснаžnije se mogu iščitati iz pjesme *Szamártövis (Magareći trn)*, objavljene u listu *Pesti Napló* 30. kolovoza 1931, zatim u zbirci naslova *Te meg a világ (Ti i svijet)*. Szabó je imao običaj zapisati svoja sjećanja na većinu svojih pjesama i okolnosti njihova nastanka, s odgovarajućim bilješkama i objašnjenjima. Ti su zapisi nađeni tek nakon njegove smrti i objavljeni u zbirci *Vers és valóság (Pjesma i zbilja)*. Tako o pjesmi *Magareći trn* piše: “to je pjesma koja odaje mnogo toga o mojem ponašanju. [...] uvidio sam sličnosti između svog

---

gardno obojena pobuna kojoj je svojstvena i socijalna osjetljivost. Zbirka *Te meg a világ (Ti i svijet)*, 1932) sa svojim stremljenjem za istinom osporava postojanje jedinstvene istine i smatra da čovjek ne može postići nikakvu cjelovitost. Smatra se vrhuncem njegova pjesništva. U sljedećih deset godina izdaje zbirke *Különbéke (Separatni mir)*, 1936), *Harc az ünnepért* (Bitka za praznik, 1938) i *Régen és most (Nekada i sada)*, 1943). Naslov zbirke *Különbéke (Separatni mir)* poslije je protumačen kao Szabóovo priklanjanje desničarskim idejama. Od 1940. bio je mobiliziran i u njegovim se pjesmama pojavljuju doživljaji tog vremena. Nakon rata to se smatralo neprikladnim za priznatog pjesnika pa je morao opravdati svoje književno i publicističko djelovanje. Tada je počeo pisati kratke pjesme koje su se temeljile na motivima iz djetinjstva i razmišljanju o ljudskom životu. Zbirka *Tücsökgzene. Rajzok egy élet tájairól (Glazba cvrčaka. Crtice s pejzaža jednog života)*, 1947) sadrži 370 pjesama i smatra se njegovom najboljom zbirkom. U godinama diktature zbog svoje “individualističke poezije” nije mogao objavljivati. Godine 1951. njegova je ljubavnica Erzsébet Korzáti, s kojom je proveo 25 godina, izvršila samoubojstvo. U idućih godinu dana napisao je ciklus od 120 soneta *A huszonhatodik év. Lírai requiem százhusz szonettben (Dvadeset šesta godina. Lirski rekvijem u 120 soneta)*, 1957), u kojem razmatra povijest prošle četvrtine stoljeća te propitkuje bit i način postojanja. Godine 1956. objavljena mu je zadnja zbirka, *Valami szép (Nešto lijepo)*, 1956), a iste, revolucijom obilježene godine, doživio je i moralnu satisfakciju: priznanje i obnovljena izdanja pjesama.

<sup>2</sup> Stihove iz pjesama Lórinca Szabóa na hrvatski je prevela Lea Kovács.

života i ljubičastog bodljikavog cvijeća. [...] Kroz njega su željele govoriti oholost koja ne povređuje nikoga i pasivna snaga” (Szabó 2001: 63).

Pjesma ničim ne upućuje na pjesnika, no znajući za komentar kojim je popraćena, čini nam se da svjedoči o njemu i njegovu pjesništvu. Subjekt pjesme obraća se magarećem trnu, njemu upućuje svoje riječi, ali pjesmu možemo čitati i kao da lirski subjekt razgovara sa samim sobom. Neugledna biljka raste na rubu ceste, nema vrijednosti, nije ugodna očima, smatraju je neprijateljem. No ona je sama svjesna svog značaja. Surova vanjština ne samo da biljku štiti već – nadmašivši nakon njezine smrti propadanje tijela – jamči budućnost vrste. Kroz magareći trn pjesma govori o tajni bivanja, života i smrti. Riječima Zoltána Kulcsár-Szabóa: “U pjesmi *Szamártövis (Magareći trn)* konačnost njegova života – usporedno s prirodnom smjenom godišnjih doba – relativizira slika kostura koji je ostao od njega. Magareći trn nastavlja motiv tijela kao vlastitog čuvara [...], ali u kontekstu koji označava fizičku perceptibilnost prošlog života [...] kao uvjet za neko značenje ili smisao: u zaključku pjesme specifično značenje smrti, ili barem mogućnost njezina značenja, ne nosi neki zagrobni ili drugi svijet, nego sam čuvar koji omogućuje fizičko postojanje” (Kulcsár-Szabó 2010: 84–85). Pjesma je iznimno statična, najčešći je glagol *biti*, a ako se i pojavljuju neki aktivni glagoli, ni oni ne doprinose živosti pjesme (“odijevaš se”, “cvjetaš”, “staneš”, “istrune livada”). Samo se u drugoj strofi čuje dvostruki jauk i u zagradi stoji pitanje koje iskazuje tuženje biljke. Ona je iznenađujuće poletna, što je rezultat mnoštva riječi suprotnog značenja i antiteza: “Ljubičasti korove uz put, / siroti ukrasu jarka, / odijevaš se u oružje, / a duša ti mirna, laka.” Često nailazimo na opreke između riječi i njezina atributa (“siroti ukras”, “prkosni cvijete”, “žalosni cvijete”, “kostur s bajunetom”), što pjesmu također čini živom i snažnom. László Baránszky-Jób, povjesničar književnosti i pjesnikov prijatelj, naglašava jedinstvenu i zatvorenu formu pjesme, štoviše, ističe formu jedinstvene muzikalnosti:

U zbirci *Szamártövis* glazbena i muzikalizirana jezična struktura koje djelu daju jedinstveno značenje ne bljeskaju, već se provlače kroz sve u službi jedinstvenog značenja, takoreći sugerirane njime. I sve to u najjednostavnijem, najmanje kićenom izričaju. Taj jedinstveni spoj slobodnog stiha i vezane strofe osigurava veću prirodnost koju stil modernog realizma lirike Lőrinca Szabóa zahtijeva. Ne iznevjerava jednostavnost u kojoj gotovo da izbjegava laskave ljepote: šturi predmet, tema u tvrdom, napetom prikazu, pa na taj način predstavlja zonu “raspoloženja” pjesnika, intelektualca, pjesnika zdravog razuma, i nimalo parnasovski, ali vrlo “prozno” svjedoči o tom svjetonazorskom stavu pjesnika. (Baránszky-Jób 1978: 228)

Nakon pjesme *Szamártövis (Magareći trn)* Szabó nastavlja s opisom suživota ljudi i drveća u sljedećoj zbirci naslova *Különbéke (Separatni mir)*, objavljenoj 1936. U pjesmi *Őszi fák (Jesenje drveće)* okreće se stablu divljeg kestena, prisjeća se njegova proljetnog lišća, a zatim jesenje slike. Prva kitica počinje moglo bi se reći idiličnim opisom, rođenjem lišća u prošlosti, u proljeće. Početak druge

strofe priziva tmurno ozračje pjesme *Szamártövis (Magareći trn)*. Na trenutak se pojavi slika uvenulog, suhog lišća – podsjetivši nas na ljudsku starost – ali nakon još nekoliko stihova sunčev sjaj, kao u bajci, pozlati jesenje lišće pa misao o prolaznosti života, prebojena zlatnom bojom, postaje ljepša. Sljedeće tri kitice kao da žele pobuditi volju za životom, ljepota zlatnog lišća udaljava prolaznost, upotrebom metafore “zlatni liste, / leptiru smrti” tmurno značenje smrti postaje blaže, a slika lišća “bit ćeš smeće, smeće ljepote” neće biti tako zastrašujuća, čemu u izvorniku pridonosi i aliteracija. Naglašavanjem ljepote prolaznosti lirski subjekt sebi također priželjkuje sličnu sudbinu. Atmosfera pjesme *Őszi fák (Jesenje drveće)* nije tmurna kao u pjesmi *Szamártövis (Magareći trn)*, kada se pjesnik nove objektivnosti i sam pretvara u objekt, ali čini korak dalje jer uživljanje u život biljke dobiva novi element: umjesto jednogodišnje biljke, umjesto trnja pjesnik u sudbini drveća uočava ljudsku sudbinu, a sljedeće pjesme s temom drveća bit će nove postaje te tematike.

Pitanje sličnosti sudbine drveća i ljudi postavlja i pjesma *Az erdő fiai (Sinovi šume)*, peta po redu u ciklusu naslova *Vérsek a havasról (Pjesme sa snježnih vrhova)* nastalom za vrijeme ljetovanja 1935. u mjestu Dédabisztra u Erdelju (danas Bistra Mureşului u Rumunjskoj). U pjesmi inspiriranoj neposrednim doživljajem izmjenjuju se žaljenje, bol, uzrujanost, bijes, suosjećanje i bespomoćnost. Stoga je u odnosu na dosadašnje pjesme ovdje izostalo obraćanje drvetu. U prva se 23 stiha pred nama pojavljuju intenzivne slike nedužnih posječenih jela – tijela nijemih mrtvacu – prizivajući slike bezdušnog pokolja nekog okrutnog rata. Njihovu nezaštićenost i izloženost nemilosti naglašavaju ekspresivne i snažne skupine izraza: “sjekira što sijeva”, “bjesnilo je klanje”, “sjekira je grmjela”, “jeka uzvratila k’o pucanj”. Iznimno su potresne slike u stihovima u kojima posljednju počast “plemenitom mrtvacu, prekrasnom drvetu” odaje priroda, ali “sinove šume” nakon toga ne očekuje vječni mir. U idućih 27 stihova postupanje s njima okrutnije je i od smrti: njih – mnoštvo života – “sažvakat će u predmete, robu, / u robove čovjeka razbojnika”. Sastavnice u sintagmama često imaju neobično, nerijetko suprotno značenje i izvjesni naboj, čime je naglašena netrpeljivost i nepomirljivost između prirode i civilizacije: “Hitre čete / u hodu, s bijednom nadnicom na čelu”; “vrijedni kotači novca”; “čuo / pametan rad električnih / strojeva, zavijanje parne pile”. U 16 završnih stihova lirski subjekt ne može naći mir u prirodi koja ga okružuje. Identificira se s drvećem i osjeća njegovu strašnu bol: “i moj lijepi div: / poći će k čeličnom disku što zveči / i k’o da meni krcka leđima, / zabit će mu se sjekira u meso.” Uznemirenost pjesme ističe nepravilan broj stihova s 10 ili 11 slogova bez rime i s opkoračenjem na kraju stiha: “ležao je / preda mnom oguljeni panj”, “trijebili su / šumski narod mira”, “srebro / Mjeseca”, “vidio sam u dalekoj / dubini”, “vidio / samo otetu šumu”. Pjesma je još jedna u nizu pjesama koje prikazom sličnosti sudbine drveća i ljudi ističu bratstvo između drveća i čovjeka.

Prve četiri zbirke Lőrincza Szabóa bile su pobuna protiv svijeta. Zbirka *Te meg a világ* donijela mu je ne samo priznanje izvrsnosti njegova pjesništva već i

izvjesnu materijalnu sigurnost. Međutim, ni sklapanjem separatnog mira sa svijetom nije dobio toliko željeni mir. Ne tako kruto izražena prolaznost u pjesmi *Őszi fák* (*Jesenje drveće*) ne može nas prevariti, a pjesma *Az erdő fia* (*Sinovi šume*) još je uvijek pjesma pjesnika koji se buni. Nakon što mu je 1938. izašla nova zbirka pjesama, *Harc az ünnepért* (*Borba za praznik*), mogao je živjeti ugodnim građanskim životom, a porastao mu je i ugled, što je dovelo do promjena ne samo u književno-političkom već i u njegovu privatnom životu. To je utjecalo i na njegovu poeziju, jer više nije bio ovisan o temama koje su nametale situacije iz prethodnih godina i osjećao se slobodnim od nekih pravila. To je prouzročilo napetost i nemir u njegovu pjesništvu, opadanje pjesničke snage te naposljetku i neuspjeh. “To ga inspirira na pisanje pjesama u kojima može zaobići proturječnosti koje su postale uzrokom neuspjeha: odraslog čovjeka koji se u zenitu života suočava s prirodom. Dakle, i u ovom je periodu našao mogućnost da bez proturječnosti može istraživati svoju osobnost, štoviše, barem je definirati u jednoj relaciji. Napustivši društvene i vlastite neskladnosti, okrećući leđa svojim godinama i životopisu, u ovim pjesmama suočava čovjeka s prirodom, a time i s njegovim *bitkom*” (Kabdebó 1974: 255). Tako Lóránt Kabdebó neke pjesme koje se ne bave sudbinom drveća i čovjeka, kao i pjesme *Szamártövös* (*Magareći trn*) i *Őszi fák* (*Jesenje drveće*) naziva egzistencijalnim pjesmama, ali u istu skupinu svrstava i četiri pjesme koje obrađuju temu drveća iz zbirke *Harc az ünnepért* (*Borba za praznik*) iz 1938. (*ibid.*). Mišljenja smo da Lórin Szabó tu misao koja je prisutna već u pjesmama *Az erdő fia* (*Sinovi šume*) i *Őszi fák* (*Jesenje drveće*) u idućim pjesmama proširuje i na pitanje identične sudbine drveća i čovjeka, a već u ovoj zbirci objavljenj 1938. pjesnik se takoreći redovito bavi zajedničkim značajkama života i sudbine drveća i ljudi. To dokazuje nekoliko pjesama objavljenih u raznim listovima već 1937.

Prva je među njima pjesma *Téli fák* (*Zimsko drveće*). Pjesnik u bilješkama kaže: “... šetao sam se u kasnu jesen ili početkom zime bez snijega [...] imao sam zastrašujuće priviđenje, što nije bila rijetkost kod mene: da me napada neprijateljski raspoložen svijet, gola stabla sa željeznim vilama” (Szabó 2001: 111). U takvom raspoloženju ne može se očekivati da će lirski subjekt započeti razgovor s bilo kime. Jesu li braća drveće iz zbirke *Különbéke* (*Separatni mir*) u ovoj pjesmi postala neprijatelji? Prolazeći kroz pust, beživotan kraj, vidimo da i do kosti ogoljeno drveće pati: ono “dršće”. Sablasnu atmosferu ne bi prekinulo ni eventualno oslovljavanje drveća, a u drugoj kitici ne ublažava ju ni postupak poznat iz pjesme Sándora Petőfija *A puszta télen* (*Pusta zimi*): uvođenje motiva ljeta kako bi se ublažila beživotnost kraja. Opisani ciklusi prirode, izmjena godišnjih doba često služe prikazu prolaznosti ljudskog života. San, osim odmora, nerijetko asocira na smrt kad zimi i priroda utone u san, što kod jednogodišnjih biljaka znači i vječni san. Život drveća je duži, ali oštra zima i za njega može biti kobna. Strah koji se zrcali u pjesmi nije posljedica neprijateljskog ponašanja drveća, prije je to uživljavanje u njihovu sudbinu, što je izrečeno i u trećoj kitici koja je ujedno i središte pjesme: “do kosti / sam golu smrt osjećao. / – Drvo sam i ja, kvrgavi /

kostur!” Kada “pukne grana / i groblje se pomakne”, pjesnik se osvijesti i krene kući, ali drveće oko sebe još uvijek smatra prijateljom. Strah ga prati i nakon što ga je ostavio iza sebe, čini mu se da mu još i kroz maglu prijeti. Spomenuto “zastrašujuće priviđenje” ne odnosi se na svijet kao neprijateljsko mjesto, prije je riječ o smrti koju zima sugerira.

Nakon pjesme *Téli fák (Zimsko drveće)* druga je pjesma u istoj zbirci, *Az áprilisi rügyekhez (Travanjskim pupoljcima)* pozdrav proljeću. Oštrina zime – “travanj je bio hladan”, “Mjesec dana nije bilo sunca”, “u podlom proljeću” – te pjesnikova bolest i beznadnost – “bio sam nevjeran i beznadan”, “umoran, plašljiv, bolan” – u kontrastu su spram proljetnog buđenja prirode. Tu turobnu atmosferu ublažavaju česta obraćanja na početku kitica pupoljcima, koji su obasuti epitetima: “mali pupoljci”, “proljetni pupoljci”, “pupoljci krila mladih”, “vjerni pupoljci”. Zahvaljujući hrabrosti lišća, priroda stječe snagu, a nada ispunjava i lirski subjekt i nas. Lišće – svijetlo, blijedo zeleni lebdeći plamen – do kraja pjesme pretvara se u zelene zastave i penje se na vrhove grmova, drveća i brda te ih boji u zeleno, boju nade. Za razliku od pjesme *Téli fák (Zimsko drveće)* ova je pjesma hrabro slavljenje nade, ponovnog rođenja i života. Pjesma *A fákhoz, a költőkhöz (Drveću i pjesnicima)* nastala je mjesec dana nakon pjesme *Az áprilisi rügyekhez (Travanjskim pupoljcima)*, u istom raspoloženju. Nakon duge zime i bolesti lirski je subjekt iznenađen naglim dolaskom proljeća, pa s nevjericom čak tri puta pita je li proljeće doista stiglo. Bogatstvo prirode, mnoštvo drveća, grmova i latice cvijeća očaravaju ga. Čarolija doseže vrhunac na sredini pjesme kada se lirski subjekt počinje igrati personificiranim lišćem jablana (kosom djevojke), osjetivši pulsiranje njegove (njezine) zelene krvi. Kao i prethodna, i ova će pjesma biti obojena zeleno, izražavajući tako obnovu prirode i harmoniju. Slijedi oduševljen uzvik kad se obraća drveću, cvijeću, svakoj biljci, i kad ponavlja već u naslovu pjesme istaknutu istovjetnost njihove sudbine. Zajedništvo drveća i čovjeka ujedno širi na sudbinu pjesnika, ponovno naglašavajući bratstvo među njima. Slično pjesnicima koji ni iz čega stvaraju pjesmu, drveće iz naizgled nevrijedne stvari također donosi plodove, stvara raskoš kako bi joj se drugi divili, i taj je proces stvaranja zahvaljujući ciklusima prirode beskonačan.

U sljedećoj pjesmi, *Egy raguzai leánderhez (Jednom dubrovačkom oleandru)* novi je element – u odnosu na prethodne – to što je na primjeru oleandra prepoznata i izrečena odlučujuća uloga okoline u životu biljaka i čovjeka. Na nastanak pjesme izravno su utjecala dva putovanja pjesnika i njegove obitelji po Dalmaciji.<sup>3</sup> Tijekom tih putovanja vidio je jedinke oleandra koje su više sličile stablu, pa je shvatio pravu, istinsku ljepotu te biljke, koja ga se silno dojmila. Lje-

---

<sup>3</sup> Szabó nije putovao po Hercegovini (kako stoji u objašnjenjima knjige *Vers és valóság* na stranici 111–112), već po Dalmaciji, gdje je u arboretumu Trsteno, u Dubrovniku i okolici ili u Boki kotorskoj te u gradskom parku u Tivtu mogao vidjeti takve oleandre. O tome vidi još: Čurković-Major 2010: 114–115.

pota oleandra očarava lirski subjekt koji mu se obraća. Svoje ushićenje iskazuje uskličnom rečenicom na početku prve kitice pjesme. Nakon toga kroz svih pet kitica govori oleandru – takoreći u jednom dahu – o svom oduševljenju i uzbuđenju kad je vidio njegovo “gordo stablo”, opisano metaforom “bukva”. Ljepota u sljedećoj stilskoj figuri poprima značajke osobe (žene, majke) koja njiše, ziba svoju djecu: “pogrbljen njišeš / pjenaste cvjetove i mirišeš / prožimlješ me svojim dahom”. Aliteracija na kraju strofe, zatim niz asocijacija na pjesničku sliku (more koje ziba valove, a valovi brodove, zatim morski valovi obrubljeni bijelom pjenom) te na kraju zatvaranje aliteracijskog luka s riječi “prožimlješ” čine ta tri i pol stiha nadasve moćnima, punima vizualnih, auditivnih i olfaktornih percepcija. Nakon toga u drugoj strofi ponavljanjem riječi “sad mi se sviđaš” lirski se subjekt smiruje. Kao suprotnost slici budimpeštanskog oleandra, koji je “jalov ures pustih dvora”, u prethodnoj se kao i u sljedećoj strofi redaju epiteti, ali oni ne ističu neka njegova izuzetna svojstva, nego se više odnose na biljku koja cvjeta u svom pravom okruženju: “bujno”, “bogato”, “gordo”, “lijep”, “snažan”, “zdravlja pun”. Stoga u nastavku pjesme i ne pokušava pronaći izražajnije epitete.

Njegovo oduševljenje izražavaju brojni usklici, pitanja, nedovršene rečenice, kao i interpunkcija. U četvrtoj kitici pitanje “Svijet je lijep, zar ne [...]?” ujedno je odgovor, zatim objašnjava što je uvjet da bi se ljepota svijeta ostvarila: “Ovdje si, ovdje, na mjestu svome / svoj.” Dok zamišljeno gleda “lijepo stablo” i njegove životne okolnosti, tu spoznaju – sad već smireno – smatra odlučujućom ne samo za biljke već i za pjesnike. I drugi pjesnici smatraju da okolina utječe na pjesnika, primjerice Charles Baudelaire u poznatoj pjesmi *Albatros*, no Szabó u *Jednom dubrovačkom oleandru* tu misao proširuje, pa ona osim na pjesnikovu sudbinu ukazuje i na samo pjesništvo. Ljepota poezije ovisi i o okolnostima koje utječu na pjesnika, koje ne moraju biti, a katkad i nisu – povoljne. Osim rečenog oleandar izražava i bit pjesništva. Na donekle neobičan način to je izrečeno u prvoj kitici riječima “njišeš pjenaste cvjetove”. Od ljepote oleandra još je čudesnija ljepota njegovih cvjetova. Zibanje oleandra pjesnika podsjeća na putovanje morem, na njihanje broda, dok ga atribut “pjenast” asocira na bijele rubove morskih valova. Cvijet oleandra osim crvene i ružičaste može biti i bijele boje. Njegov miris prožima cijelo pjesnikovo biće, očarava ga, gotovo omamljuje. Upravo je to razlog što osim njegove ljepote i mirisa treba spomenuti i njegovu otrovnost. Konzumacija bilo kojeg dijela te biljke, čak i u malim količinama, može biti kobna. Ne znamo je li Szabó znao za to, ali ljepota oleandra i njegov omamljujući miris nadahnuli su ga na pisanje jedne od najljepših pjesama o biljkama.

Vidjeli smo da je pjesma *Jednom dubrovačkom oleandru* u odnosu na prethodne dobila novi element: odlučujući utjecaj okoline i na drveće i na čovjeka, čime je postala prethodnicom pjesme *Egy téli bodzabokorhoz (Jednom zimskom grmu bazge)*, koja se može smatrati sažimanjem te tematike. Napisana je u siječnju 1938. i govori o grmu koji bi – slično oleandru – mogao biti i drvo, a koji se oslovljava u životnoj situaciji svakodnevice. Strukturu pjesme čine naizmjenično

opisane kraće ili duže životne situacije i slike sjećanja, s time da se ti dijelovi ne poklapaju s početkom ili krajem kitica. Pjesma počinje stihom “Obnažen si, jadni grme!”, slikom zimskog grma, zatim se prijelazom u trajanju od jednog stiha u slikama sjećanja lirskog subjekta pojavljuje kao metafora žene i tako ga, kao čovjeka, vidimo u sljedećim slikama sjećanja. Proljeće se uljepšava poput žene koja se priprema za veliki događaj svog života. Slijedi nova životna situacija, lirski subjekt zbog svakodnevnih briga i posla ne stigne razmijeniti koju riječ s bazgom, samo je opazi u prolazu. I kako je čovjek žurio, tako su brzo prošli proljeće, ljeto i jesen, vegetacijski period biljaka. Sada lirski subjekt može naslutiti da bi slika stabla bez krošnje mogla značiti približavanje kraja njegova života. “A sad si obnažen i prastar, [...] Ti kostur si! od žice! noge / k’o slamke strše! Kvrge te!” Ponavlja, čak proširuje misao o sudbini grma/drвета i čovjeka te se vraća početnoj zimskoj životnoj situaciji. Promatrač nijemog razgovora bazge i lirskog subjekta je jedan vrabac: redaju se nove slike, u metafori proljetnog grma pojavljuje se njegova “vila zelen-kose, latičjeg / tijela”, dok metafora “k’o tanjuri bijeli cvjetovi” priziva sliku grma ljeti, a nakon metafore bazginih plodova “potom k’o tanjuri crni / kišobrani, zrele bobice”, na kraju “rana jesen / u zlatni plamen odijeva”.

U tom trenutku vrabac koji ih je promatrao poleti i time se razbija čarolija, a misao o smrti opet se pojavi. U dosadašnjih šest kitica paralelno se nalaze slike stvarnosti čovjekovih sjećanja i slike života stabla. S trećim oslovljavanjem bazge “Kosturni grme, grozan si!” sa zaprepaštenjem shvaćamo da tema pjesme nije prolaznost drвета, nego čovjeka. To je izrečeno u trećem stihu zadnje, sedme kitice, a u nastavku slijedi spoznaja o nemogućnosti izbjegavanja prolaznosti: “Kostur sam i ja, što se svlači, / ja svlačim svoj život, evo, / ljeto svoje, što prošlost gleda / i sebe ne prepoznaje: / u šumi već stare godine / Sunca žar koji nestaje.” Na temelju navedenog i ova se pjesma svrstava u egzistencijalne pjesme, štoviše, jedna je od najznačajnijih među njima. Versifikacija je prilagođena mislima pjesme. Kitice se sastoje od osam ili devet stihova, s isprekidanim rimama. Rime, međutim, nisu na razini pjesnikova umijeća rimovanja. Naime, istaknuvši prolaznost života, pjesnik želi naglasiti potresenost lirskog subjekta. Balázs Lengyel takve je rime nazvao “jedva rimama”, a svojstva versifikacije Lőrinc Szabóa sažeo ovako: “Opće je poznato da je Lőrinc Szabó otkrio i u mađarskoj poeziji udomaćio ružnu pjesmu koja je ipak lijepa. Ružnu pjesmu, odnosno pjesmu čiji ni ritam ni rimovanje ne prihvaća stara praksa – pa ni velikani časopisa *Nyugat*<sup>4</sup> – koja je zahtijevala muzikalnost i kićene rime. Njegovo rimovanje [...] nije slatunjavo, već hrapavo, ritam nije svečano opadajući, već kakofoničan. Genijalnost njegova umijeća stva-

---

<sup>4</sup> Časopis *Nyugat* najznačajniji je časopis mađarske književnosti 20. stoljeća. Pokrenut je u Budimpešti 1908, a njegovo su djelovanje odredile političke, kulturne i socijalne okolnosti na kraju 19. i na početku 20. stoljeća. Cilj mu je bio uzdizanje mađarske književnosti na razinu zapadne književnosti te usvajanje novih stilskih trendova moderne zapadne književnosti s kraja 19. stoljeća. Naišao je na veliko protivljenje konzervativaca, ali ipak je uspio opstati do 1941. godine.

ranja forme leži u tome da je za svoj disharmoničan lirski svijet pronašao disonantnu formu koju je kao kulturu forme podastro našim živcima” (Lengyel 1974: 263–264).

U nizu pjesama o drveću pjesma broj 285 *A bodzafa* (*Bazga*) u V. stavku o Budimpešti objavljena je u zbirci *Tücsökzene* (*Glazba cvrčaka*) 1947, proširena novim elementom. Kao i u ostalim pjesmama iz te zbirke pjesnik nije stvarao na temelju neposrednog doživljaja, nego na temelju uspomena koje su već bile predmetom neke pjesme. U prvih sedam i pol stihova, osim prikaza proljetne i zimske slike grma bazge, sažima se opis životnih situacija iz prve tri kitice pjesme *Egy téli bodzabokorhoz* (*Jednom zimskom grmu bazge*). Drugi dio pjesme čini osam i pol stihova u kojima lirski subjekt kao da oslikava prethodno izostavljene slike grma: dočarava nam proljetnu haljinu, ljetne radosti i bogate jesenske urode. Stih “zimi me pitali za Dubrovnik” evocira pjesnikove susrete s drvetom bazge 1938. kada je napisao pjesmu *Jednom dubrovačkom oleandru*, približavajući se od tog davnog susreta sadašnjosti te želeći postići kontinuitet. Sljedeća su tri stiha zanosna, bazgu smatra boljom od ostalih, “mudrom”, “svetom”, “božjim glasnikom”. Dva stiha kojima se pjesma završava izražavaju prazninu nastalu nedostatkom bazge koja se ne može popuniti. Izrečeni gubitak ujedno izražava predosjećaj, slutnju, čak i strepnju lirskog subjekta od nedaća koja ga mogu dočekati u budućnosti. Pjesmu *A bodzafa* (*Bazga*) može se, dakle, smatrati sažimanjem pjesme *Egy téli bodzabokorhoz*. Ona kao ostale pjesme iz zbirke *Glazbe cvrčaka* sadrži misli o ljudskom životu formulirane u prošlosti, ali istovremeno ukazuje i na budućnost.

Zadnja pjesma Lőrincza Szabóa koja se bavi sličnošću života drveća i čovjeka jest *Őszi meggyfa* (*Jesenja višnja*) napisana 1948. i objavljena 1956. u zbirci *Valami szép* (*Nešto lijepo*). U toj pjesmi još se jednom pozabavio temom koja ga zaokuplja gotovo trideset godina. Lirski subjekt i ovaj se put obraća stablu, personificira ga. Pjesma nas podsjeća na atmosferu pjesme *Téli fák* (*Zimsko drveće*), neke su nam ideje poznate iz nje. Pjesma se sastoji od dviju rečenica koje čine 14 stihova. Ugođaj prvog dijela je klonuo, tmuran, što epiteti još pojačavaju. Oslovljavanjem “Višnjo jedna” izražava žaljenje i sućut, dok se sintagme “tanka”, “glasna utvaro”, “ruševino minule ljepote” odnose se na vanjska obilježja stabla. Lirski subjekt primjećuje kako stablo pati: “crni cvokot”, “uznički mraz”, “mucanje / razgranato nespretno, ne inat [...] već samo crn trzaj” – navedeno osim personificirane višnje može karakterizirati i čovjeka. Ponavljanje riječi “crno“ i oslovljavanja s “ti” (u originalu) pet puta te riječi “stablo/drvo” tri puta u rečenici koja čini prvi dio pjesme kao da ne izaziva suosjećanje, već okrutnost. No završetak obraćanja koje traje sve do ovog dijela donosi zaokret i pruža nam pogled u prijašnji život stabla: “vidjeh te u cvatu!” Zelenom bojom u metafori “zelena kosa stabla” u pjesmu se unosi obnova života. Pomoću percepcija raznih osjetila – svjetla, toplote, okusa i mirisa – te stanovnika stabla – leptira, pčela i ptica – dočarava se život stabla u prošlim vremenima. Tri stiha koja pjesmu privode kraju naglašavanjem “znam” te ponavljanjem “mlada ćeš biti još jednom” jesu bodrenje, što je

potvrđeno u zadnjem stihu: “ljubit’ će ti ljeto / deset tisuća rumenih usta.” Na kraju pjesme stablo višnje zasja u svoj svojoj ljepoti, čime lirski subjekt potvrđuje životne radosti, ali dolazi i do spoznaje da čovjek mora prihvatiti život s njegovom ljepotom, ali i nedaćama. Misao da je sudbina drveća slična čovjekovoj, štoviše, često i pjesnikovoj, a njegovi cvjetovi poeziji, tridesetak godina nadsvođuje pjesništvo Lőrinc Szabóa. Tom se temom zaokupio kao dvadesetjednogodišnjak i nije ga prestala pratiti do kraja života. Baveći se njome, proučavao je tematiku života i smrti, kao i nastajanje i nestajanje bitka. Nemali broj pjesama koje su posvećene toj tematici spada među njegove najistaknutije i najljepše pjesme.

## LITERATURA

- Anić, V. 1998. *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Baránszky-Jób, L. 1978. *Élmény és gondolat*. Budapest: Magvető.
- Ćurković-Major, F. 2010. *Szabó Lőrinc kelet-adriai utazásai*. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK Szabó Lőrinc Kutatóhely.
- Kabdebó, L. 1974. *Útkeresés és különbélke*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Kulcsár-Szabó, Z. 2010. *Tükörszínhátéka agyadnak: Poétikai problémák Szabó Lőrinc költészetében*. Budapest: Ráció.
- Lengyel, B. 1974. *Miért szép. Századunk magyar lírája verselemzésekben*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Szabó, Lőrinc. 2000. *Összes versei*. Budapest: Osiris.
- Szabó, Lőrinc. 2001. *Vers és valóság: Bizalmas adatok és megjegyzések*, s. a. r. Lengyel Tóth Krisztina, jegyz. Kiss Katalin, Lengyel Tóth Krisztina, utószó Kabdebó Lóránt. Budapest: Osiris.

## SUMMARY

### TREES AS PEOPLE AND POETS IN THE POEMS OF HUNGARIAN POET LŐRINC SZABÓ

Lőrinc Szabó is a classic figure of modern Hungarian lyric poetry. Many of his poems explore existential questions of life and death, themes that have persisted in his poetry in the last thirty years. In this paper we will examine poems that, by projecting the life and fate of plants – primarily trees – on humans, reflect on human life and destiny through their existence and fate. Across numerous poems, regardless of the period to which they belong, a process of realization emerges: from the similarity to the identity of trees and humans, then of trees and the poet, and ultimately of the tree’s flower and the poet’s poetry. The concept of destiny is used in the sense of an inevitable course in human life or in the unfolding of events.

Keywords: Lőrinc Szabó, reflective poetry, life and death, life and destiny, trees and humans, trees and the poet, flower and poem